

Regeling van de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties van 22 januari 2024, houdende nadere tijdelijke regels voor experimenten met nieuwe stembiljetten (Tijdelijke experimentenregeling nieuwe stembiljetten)

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,

Gelet op de artikelen 3, derde lid, 5, eerste en tweede lid, 10, tweede lid, 11, derde lid, 13 en 17, eerste lid, van het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten;

Besluit:

Artikel 1. Modellen

1. Als de modellen, bedoeld in het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten, worden de modellen vastgesteld die in de bijlage bij deze regeling zijn opgenomen.
2. De tekst van de modellen in de bijlage bij artikel 1 van deze regeling kan redactioneel worden aangepast voor een specifieke doelgroep of voor de digitale toepassing, indien dat de leesbaarheid of doelmatigheid van het model ten goede komt.

Artikel 2. Inrichting van het stemhokje

1. Onverminderd het bepaalde in artikel J 5 van het Kiesbesluit wordt het overzicht van kandidaten op de lessenaar bevestigd.
2. Het overzicht van kandidaten ligt centraal uitgelijnd tegen de achterwand van het stemhokje dan wel een ondoorzichtig deel van een wand van het stemlokaal. De vouwlijn van het overzicht van kandidaten loopt evenwijdig aan de achterzijde van het stemhokje.

Artikel 3. Inwerkingtreding en vervallenverklaring

1. Deze regeling treedt in werking met ingang van 1 april 2024.
2. Deze regeling vervalt op het moment dat de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten vervalt.

Artikel 4. Citeertitel

Deze regeling wordt aangehaald als: Tijdelijke experimentenregeling nieuwe stembiljetten.

Deze regeling zal met de toelichting in de Staatscourant worden geplaatst.

*De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
H.M. de Jonge*

BIJLAGE BIJ ARTIKEL 1 VAN DE TIJDELIJKE EXPERIMENTENREGELING NIEUWE STEMBILJETTEN

Model 3. Stembiljet

Stembiljet

Op dit stembiljet brengt een kiezer zijn stem uit in een gemeente waar wordt geëxperimenteerd met een nieuw stembiljet. Op de bovenste helft van het stembiljet staan de partijen die aan de verkiezing deelnemen en op de onderste helft staan de kandidaatnummers.¹ Bovenaan het stembiljet komt te staan 'Stembiljet voor de verkiezing van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal/Eerste Kamer der Staten-Generaal/provinciale staten van...../ het algemeen bestuur van het waterschap.... / de raad van de gemeente...../ de eilandsraad van het openbaar lichaam...../ het kiescollege van het openbaar lichaam...../ het Europees parlement..... [in kieskring..... (.....) op...'].

In het kader boven de partijen staat de tekst: 'Kies één partij'. In het kader boven de kandidaatnummers staat 'en kies één kandidaat van die partij'.

Naast de tekst 'en kies één kandidaat van die partij' is een tekstballon opgenomen met daarin een verwijzing naar het Overzicht van kandidaten en uitleg over het aantal kandidaten per partij. De tekst in de tekstballon luidt: 'Kijk voor namen in Overzicht van kandidaten. Kies geen hoger kandidaatnummer dan het aantal kandidaten van de partij.'

Tot en met 28 partijen staan alle partijen boven de horizontale vouw op het stembiljet. Op het moment dat er 29 of meer partijen deelnemen aan een verkiezing, wordt een stembiljet gehanteerd waarbij de partijen boven en onder de vouw staan. Op de vouw in het midden komt geen tekst. In de specificaties staan de precieze afstanden.

Op de achterzijde van het stembiljet staat gedrukt een door de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties vast te stellen en aan de leveranciers van de stembiljetten mede te delen echtheidskenmerk.

¹ Het stembiljet wordt in kleur gedrukt. Het stembiljet wordt vanuit het midden opgebouwd, zodat er ook bij weinig partijen geen grote witruimte tussen de partijen en kandidaatnummers is. De partijen worden in twee kolommen afgebeeld, waarbij van links naar rechts het logo, stemvakje, lijstnummer, de aanduiding van de partij en de afbeelding met het aantal kandidaten van die partij worden afgebeeld. Bij een even aantal partijen worden de partijen in twee gelijke kolommen weergegeven. Op het moment dat er een oneven aantal partijen is, is de linkerkolom een partij langer. De ordening van partijen gaat van boven naar beneden. De kandidaatnummers op de onderste helft worden weergegeven van links naar rechts, waarbij rijen van tien worden gemaakt. Het stemvakje wordt voor het kandidaatnummer geplaatst. Er staan niet meer kandidaatnummers op het stembiljet dan het aantal kandidaten dat op een lijst van een partij voor de verkiezing staat.

Model 5-1 Overzicht van kandidaten, geordend per lijst

Overzicht van kandidaten voor experimenten met nieuwe stembiljetten

In dit Overzicht van kandidaten kunnen kiezers per partij de namen van de kandidaten opzoeken. Op het voorblad staat een aanduiding van de verkiezing en een overzicht van alle deelnemende partijen aan de verkiezing. Op dit voorblad worden de partijen in maximaal drie kolommen geplaatst en de lijstnummers van boven naar beneden. Verder worden per partij van links naar rechts het lijstnummer, logo, aanduiding van de partij en de afbeelding met het aantal kandidaten van die partij vermeld. Vervolgens staan op de volgende pagina's per partij de namen van alle kandidaten op dezelfde pagina. Er is één pagina per partij. De kandidaten worden in maximaal vier kolommen afgebeeld, waarbij de nummering van boven naar beneden gaat. Op deze pagina wordt aan de rechterkant onderaan de afbeelding met het aantal kandidaten van die partij vermeld. Op de achterkant van de pagina's worden geen namen van kandidaten afgedrukt. Daar komt de tekst te staan 'Dit is geen stembiljet'.

De vouwrand van het Overzicht van kandidaten zit aan de bovenrand. Daar worden vier gaten aangebracht zodat het Overzicht van kandidaten in het stemhokje kan worden bevestigd. Alle bladzijden van het Overzicht van kandidaten worden voorzien van een coating om het schrijven op de Overzichten te bemoeilijken.

Dit is geen stembiljet

Overzicht van kandidaten

[Aanduiding van de verkiezing] [datum]

1	Logo	[Aanduiding van de partij]	15	Logo	[Aanduiding van de partij]	29	Logo	[Aanduiding van de partij]
2	Logo	[Aanduiding van de partij]	16	Logo	[Aanduiding van de partij]	30	Logo	[Aanduiding van de partij]
3	Logo	[Aanduiding van de partij]	17	Logo	[Aanduiding van de partij]	31		
4	Logo	[Aanduiding van de partij]	18	Logo	[Aanduiding van de partij]	32	Logo	[Aanduiding van de partij]
5	Logo	[Aanduiding van de partij]	19	Logo	[Aanduiding van de partij]	33	Logo	[Aanduiding van de partij]
6	Logo	[Aanduiding van de partij]	20	Logo	[Aanduiding van de partij]	34	Logo	[Aanduiding van de partij]
7	Logo	[Aanduiding van de partij]	21	Logo	[Aanduiding van de partij]	35	Logo	[Aanduiding van de partij]
8	Logo	[Aanduiding van de partij]	22		[Aanduiding van de partij]	36		[Aanduiding van de partij]
9	Logo	[Aanduiding van de partij]	23	Logo	[Aanduiding van de partij]	37	Logo	[Aanduiding van de partij]
10	Logo	[Aanduiding van de partij]	24	Logo	[Aanduiding van de partij]	38	Logo	[Aanduiding van de partij]
11	Logo	[Aanduiding van de partij]	25	Logo	[Aanduiding van de partij]	38	Logo	
12	Logo	[Aanduiding van de partij]	26	Logo	[Aanduiding van de partij]	40	Logo	
13	Logo	[Aanduiding van de partij]	27	Logo	[Aanduiding van de partij]			
14	Logo	[Aanduiding van de partij]	28	Logo	[Aanduiding van de partij]			

Ga naar de bladzijde met de partij en kandidaat van uw keuze

[Aanduiding van de verkiezing] [datum]

Lijst 0 Partijnaam

1	[Achternaam] [Voornaam (V.) - (x), Plaats]
2	[Achternaam] [Voornaam (V.) - (x), Plaats]
3	[Achternaam] [Voornaam (V.) - (x), Plaats]
4	[Achternaam] [Voornaam (V.) - (x), Plaats]
5	[Achternaam] [Voornaam (V.) - (x), Plaats]
6	[Achternaam] [Voornaam (V.) - (x), Plaats]
7	[Achternaam] [Voornaam (V.) - (x), Plaats]
8	[Achternaam] [Voornaam (V.) - (x), Plaats]
9	[Achternaam] [Voornaam (V.) - (x), Plaats]

0 Partijnaam

 kandidaten

Model 5-2. Handleiding voor de kiezer

Kiezershandleiding voor experimenten met nieuwe stembiljetten

Het model voor de kiezershandleiding bij een experimenten met nieuwe stembiljetten luidt als volgt:

Uw gedrag in het stembokje

Zo stemt u

Maak uw keuze
Kies één partij en één kandidaat van die partij. Kleur de vakjes van uw keuze rood.

Blanco stemmen?
Vul dan niks in op het stembiljet.

Klaar?
Vouw het stembiljet na het invullen zo dat uw stem niet zichtbaar is. Doe het biljet daarna in de stembus.

Fout gemaakt?

Vraag een nieuw stembiljet aan een stembureau lid.

Moeite met lezen?

Vraag een stembureau lid om een Overzicht van kandidaten in grote letters of een vergrootglas.

Let op!

U hoeft aan niemand te laten weten wat u stemt. Ook niet door het maken van een foto. Niemand mag u daartoe dwingen.

Heeft u vragen? Stel ze aan een stembureau lid.

Model voor de bijlage bij model N 10-1 van de Kiesregeling voor een experiment met een nieuw stembiljet: Proces verbaal van een stembureau (decentrale stemopneming)

Bijlage voor een experiment met een nieuw stembiljet bij model N 10-1: Proces verbaal van een stembureau (decentrale stemopneming)

Deze bijlage wordt ingevuld door het stembureau waar een experiment met een nieuw stembiljet plaatsvindt.

In deze bijlage wordt door het stembureau verslag gedaan van twee onderwerpen:

1. De reden waarom het stembureau een stembiljet ongeldig heeft verklaard.
2. Het aantal keer dat een kiezer enkel het stemvakje voor de partij, maar niet voor een kandidaat heeft aangekruist.

De gegevens uit deze bijlage worden gebruikt ten behoeve van de evaluatie van het experiment met een nieuw stembiljet.

Deze bijlage wordt niet ingevoerd in de ondersteunende software verkiezingen, maar maakt wel onderdeel uit van het proces-verbaal. De bijlage wordt dus als onderdeel van het proces-verbaal gepubliceerd.

1. Redenen voor ongeldigheid

Als het stembureau heeft geconstateerd dat een of meer stembiljetten ongeldig zijn, vult u hieronder in wat de reden is dat de stembiljetten ongeldig zijn verklaard.

Aantal keer dat een kiezer een stemvakje voor meer dan 1 partij heeft ingekleurd.	
Aantal keer dat een kiezer een stemvakje voor meer dan 1 kandidaat heeft ingekleurd.	
Aantal keer dat alleen een stemvakje voor een kandidaatnummer is ingekleurd.	
Aantal keer dat een kiezer een hoger kandidaatnummer heeft ingekleurd dan het aantal kandidaten dat de partij heeft.	
Aantal keer dat geen stemvakje is ingekleurd, maar op een andere wijze is geselecteerd.	
Aantal keer dat een stemvakje met een andere kleur dan rood is ingekleurd.	
Aantal keer dat geen stemvakje is ingekleurd, maar er is getekend of geschreven op het stembiljet.	
Aantal keer dat de identiteit van de kiezer mogelijk te achterhalen is door informatie op het stembiljet.	
Aantal keer dat een stem is uitgebracht op een ander stembiljet dan het stembiljet dat krachtens het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten bij deze verkiezing mag worden gebruikt.	
Aantal keer dat er een andere verklaring voor ongeldigheid is. Vermeld hieronder de andere verklaringen en het aantal keer dat deze situaties zich hebben voorgedaan, hieronder valt ook de situatie dat zich op één stembiljet meerdere redenen voor ongeldigheid voordoen.	
Totaal aantal ongeldige stembiljetten (Tel de verklaringen op en noteer hier het totaal aantal ongeldige stembiljetten)	

2. Aantal keer dat een kiezer zijn stem heeft uitgebracht door enkel het stemvakje voor een partij aan te kruisen

In deze tabel wordt het aantal keer dat een stem op de lijsttrekker is uitgebracht door enkel het inkleuren van een stemvakje voor de lijst.

Lijst	Aantal keer dat er een stem op de lijsttrekker is uitgebracht door enkel het inkleuren van een stemvakje voor de lijst.
Lijst 1 [naam lijst]	
Lijst 2 [naam lijst]	
Lijst 3 [naam lijst]	
Lijst 4 [naam lijst]	

Lijst	Aantal keer dat er een stem op de lijsttrekker is uitgebracht door enkel het inkleuren van een stemvakje voor de lijst.
Lijst 5 [naam lijst]	
Lijst 6 [naam lijst]	
Etc...	

Model voor de bijlage bij model N 10–2 van de Kiesregeling voor een experiment met een nieuw stembiljet: Proces-verbaal van een stembureau (centrale stemopneming)

Bijlage voor een experiment met een nieuw stembiljet bij model N 10–2: Proces-verbaal van een stembureau (centrale stemopneming)

Deze bijlage wordt ingevuld door het stembureau waar een experiment met een nieuw stembiljet plaatsvindt.

In deze bijlage wordt door het stembureau verslag gedaan van de reden waarom het stembureau een stembiljet ongeldig heeft verklaard.

De gegevens uit deze bijlage worden gebruikt ten behoeve van de evaluatie van het experiment met een nieuw stembiljet.

Deze bijlage wordt niet ingevoerd in de ondersteunende software verkiezingen, maar maakt wel onderdeel uit van het proces-verbaal. De bijlage wordt dus als onderdeel van het proces-verbaal gepubliceerd.

1. Redenen voor ongeldigheid

Als het stembureau heeft geconstateerd dat een of meer stembiljetten ongeldig zijn, vult u hieronder in wat de reden is dat de stembiljetten ongeldig zijn verklaard.

Aantal keer dat een kiezer een stemvakje voor meer dan 1 partij heeft ingekleurd.	
Aantal keer dat een kiezer een stemvakje voor meer dan 1 kandidaat heeft ingekleurd.	
Aantal keer dat alleen een stemvakje voor een kandidaatnummer is ingekleurd.	
Aantal keer dat een kiezer een hoger kandidaatnummer heeft ingekleurd dan het aantal kandidaten dat de partij heeft.	
Aantal keer dat geen stemvakje is ingekleurd, maar op een andere wijze is geselecteerd.	
Aantal keer dat een stemvakje met een andere kleur dan rood is ingekleurd.	
Aantal keer dat geen stemvakje is ingekleurd, maar er is getekend of geschreven op het stembiljet.	
Aantal keer dat de identiteit van de kiezer mogelijk te achterhalen is door informatie op het stembiljet.	
Aantal keer dat een stem is uitgebracht op een ander stembiljet dan het stembiljet dat krachtens het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten bij deze verkiezing mag worden gebruikt.	
Aantal keer dat er een andere verklaring voor ongeldigheid is. <i>Vermeld hieronder de andere verklaringen en het aantal keer dat deze situaties zich hebben voorgedaan, hieronder valt ook de situatie dat zich op één stembiljet meerdere redenen voor ongeldigheid voordoen.</i>	
Totaal aantal ongeldige stembiljetten (Tel de verklaringen op en noteer hier het totaal aantal ongeldige stembiljetten)	

Model voor de bijlage bij model N 14-1 van de Kiesregeling voor een experiment met een nieuw stembiljet: Corrigendum bij het proces-verbaal van een stembureau

Bijlage voor een experiment met een nieuw stembiljet bij model N 14-1: Corrigendum bij het proces-verbaal van een stembureau

Deze bijlage bij corrigendum verbetert fouten in de bijlage bij het proces-verbaal van een stembureau. De aantallen die in de bijlage van dit corrigendum zijn opgenomen, vervangen de aantallen zoals deze die eerder in de bijlage proces-verbaal van dat stembureau zijn opgenomen.

1. Redenen voor ongeldigheid

Als het stembureau heeft geconstateerd dat een of meer stembiljetten ongeldig zijn, vult u hieronder in wat de reden is dat de stembiljetten ongeldig zijn verklaard.

Aantal keer dat een kiezer een stemvakje voor meer dan 1 partij heeft ingekleurd.	
Aantal keer dat een kiezer een stemvakje voor meer dan 1 kandidaat heeft ingekleurd.	
Aantal keer dat alleen een stemvakje voor een kandidaatnummer is ingekleurd.	
Aantal keer dat een kiezer een hoger kandidaatnummer heeft ingekleurd dan het aantal kandidaten dat de partij heeft.	
Aantal keer dat geen stemvakje is ingekleurd, maar op een andere wijze is geselecteerd.	
Aantal keer dat een stemvakje met een andere kleur dan rood is ingekleurd.	
Aantal keer dat geen stemvakje is ingekleurd, maar er is getekend of geschreven op het stembiljet.	
Aantal keer dat de identiteit van de kiezer mogelijk te achterhalen is door informatie op het stembiljet.	
Aantal keer dat een stem is uitgebracht op een ander stembiljet dan het stembiljet dat krachtens het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten bij deze verkiezing mag worden gebruikt.	
Aantal keer dat er een andere verklaring voor ongeldigheid is. <i>Vermeld hieronder de andere verklaringen en het aantal keer dat deze situaties zich hebben voorgedaan, hieronder valt ook de situatie dat zich op één stembiljet meerdere redenen voor ongeldigheid voordoen.</i>	
Totaal aantal ongeldige stembiljetten (Tel de verklaringen op en noteer hier het totaal aantal ongeldige stembiljetten)	

2. Aantal keer dat een kiezer zijn stem heeft uitgebracht door enkel het stemvakje voor een partij aan te kruisen

In deze tabel wordt het aantal keer dat een stem op de lijsttrekker is uitgebracht door enkel het inkleuren van een stemvakje voor de lijst.

Lijst	Aantal keer dat er een stem op de lijsttrekker is uitgebracht door enkel het inkleuren van een stemvakje voor de lijst.
Lijst 1 [naam lijst]	
Lijst 2 [naam lijst]	
Lijst 3 [naam lijst]	
Lijst 4 [naam lijst]	
Lijst 5 [naam lijst]	
Lijst 6 [naam lijst]	
Etc...	

Model voor de bijlage bij model Na 31-1 van de Kiesregeling voor een experiment met een nieuw stembiljet: Proces-verbaal van een gemeentelijk stembureau / stembureau voor het openbaar lichaam (decentrale stemopneming)

Bijlage voor een experiment met een nieuw stembiljet bij model Na 31-1: Proces-verbaal van een gemeentelijk stembureau / stembureau voor het openbaar lichaam (decentrale stemopneming)

Deze bijlage wordt ingevuld door het gemeentelijk stembureau waar een experiment met een nieuw stembiljet plaatsvindt.

In deze bijlage wordt door het gemeentelijk stembureau verslag gedaan van twee onderwerpen:

1. De redenen waarom de stembureaus een stembiljet ongeldig hebben verklaard.
2. Het aantal keer dat een kiezer enkel het stemvakje voor de partij, maar niet voor een kandidaat heeft aangekruist.

De gegevens uit deze bijlage worden gebruikt ten behoeve van de evaluatie van het experiment met een nieuw stembiljet.

Deze bijlage wordt niet ingevoerd in de ondersteunende software verkiezingen, maar maakt wel onderdeel uit van het proces-verbaal. De bijlage wordt dus als onderdeel van het proces-verbaal gepubliceerd.

1. Redenen voor ongeldigheid

In onderstaande tabel worden de redenen van ongeldigheid van alle stembureaus in de gemeente samen genoteerd.

Aantal keer dat een kiezer een stemvakje voor meer dan 1 partij heeft ingekleurd.	
Aantal keer dat een kiezer een stemvakje voor meer dan 1 kandidaat heeft ingekleurd.	
Aantal keer dat alleen een stemvakje voor een kandidaatnummer is ingekleurd.	
Aantal keer dat een kiezer een hoger kandidaatnummer heeft ingekleurd dan het aantal kandidaten dat de partij heeft.	
Aantal keer dat geen stemvakje is ingekleurd, maar op een andere wijze is geselecteerd.	
Aantal keer dat een stemvakje met een andere kleur dan rood is ingekleurd.	
Aantal keer dat geen stemvakje is ingekleurd, maar er is getekend of geschreven op het stembiljet.	
Aantal keer dat de identiteit van de kiezer mogelijk te achterhalen is door informatie op het stembiljet.	
Aantal keer dat een stem is uitgebracht op een ander stembiljet dan het stembiljet dat krachtens het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten bij deze verkiezing mag worden gebruikt	
Aantal keer dat er een andere verklaring voor ongeldigheid is. <i>Vermeld hieronder de andere verklaringen en het aantal keer dat deze situaties zich hebben voorgedaan, hieronder valt ook de situatie dat zich op één stembiljet meerdere redenen voor ongeldigheid voordoen.</i>	
Totaal aantal ongeldige stembiljetten (Tel de verklaringen op en noteer hier het totaal aantal ongeldige stembiljetten)	

2. Aantal keer dat een kiezer zijn stem heeft uitgebracht door enkel het stemvakje voor een partij aan te kruisen

In deze tabel wordt het aantal keer genoteerd dat een stem op de lijsttrekker is uitgebracht door enkel het inkleuren van een stemvakje voor de lijst.

Lijst	Aantal keer dat er een stem op de lijsttrekker is uitgebracht door enkel het inkleuren van een stemvakje voor de lijst.
Lijst 1 [naam lijst]	
Lijst 2 [naam lijst]	

Lijst	Aantal keer dat er een stem op de lijsttrekker is uitgebracht door enkel het inkleuren van een stemvakje voor de lijst.
Lijst 3 [naam lijst]	
Lijst 4 [naam lijst]	
Lijst 5 [naam lijst]	
Lijst 6 [naam lijst]	
Etc...	

Model voor de bijlage bij model Na 31-2 van de Kiesregeling voor een experiment met een nieuw stembiljet: Proces-verbaal van een gemeentelijk stembureau / stembureau voor het openbaar lichaam (centrale stemopneming)

Bijlage voor een experiment met een nieuw stembiljet bij model Na 31-2: Proces-verbaal van een gemeentelijk stembureau / stembureau voor het openbaar lichaam (centrale stemopneming)

Deze bijlage wordt ingevuld door het gemeentelijk stembureau waar een experiment met een nieuw stembiljet plaatsvindt.

In deze bijlage wordt door het gemeentelijk stembureau verslag gedaan van twee onderwerpen:

1. De redenen waarom de stembureaus een stembiljet ongeldig hebben verklaard.
2. Het aantal keer dat een kiezer enkel het stemvakje voor de partij, maar niet voor een kandidaat heeft aangekruist.

De gegevens uit deze bijlage worden gebruikt ten behoeve van de evaluatie van het experiment met een nieuw stembiljet.

Deze bijlage wordt niet ingevoerd in de ondersteunende software verkiezingen, maar maakt wel onderdeel uit van het proces-verbaal. De bijlage wordt dus als onderdeel van het proces-verbaal gepubliceerd.

1. Redenen voor ongeldigheid

In onderstaande tabel worden de redenen van ongeldigheid van alle stembureaus in de gemeente genoteerd.

Aantal keer dat een kiezer een stemvakje voor meer dan 1 partij heeft ingekleurd.	
Aantal keer dat een kiezer een stemvakje voor meer dan 1 kandidaat heeft ingekleurd.	
Aantal keer dat alleen een stemvakje voor een kandidaatnummer is ingekleurd.	
Aantal keer dat een kiezer een hoger kandidaatnummer heeft ingekleurd dan het aantal kandidaten dat de partij heeft.	
Aantal keer dat geen stemvakje is ingekleurd, maar op een andere wijze is geselecteerd.	
Aantal keer dat een stemvakje met een andere kleur dan rood is ingekleurd.	
Aantal keer dat geen stemvakje is ingekleurd, maar er is getekend of geschreven op het stembiljet.	
Aantal keer dat de identiteit van de kiezer mogelijk te achterhalen is door informatie op het stembiljet.	
Aantal keer dat een stem is uitgebracht op een ander stembiljet dan het stembiljet dat krachtens het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten bij deze verkiezing mag worden gebruikt.	
Aantal keer dat er een andere verklaring voor ongeldigheid is. <i>Vermeld hieronder de andere verklaringen en het aantal keer dat deze situaties zich hebben voorgedaan, hieronder valt ook de situatie dat zich op één stembiljet meerdere redenen voor ongeldigheid voordoen.</i>	
Totaal aantal ongeldige stembiljetten (Tel de verklaringen op en noteer hier het totaal aantal ongeldige stembiljetten)	

2. Aantal keer dat een kiezer zijn stem heeft uitgebracht door enkel het stemvakje voor een partij aan te kruisen

In deze tabel wordt het aantal keer dat een stem op de lijsttrekker is uitgebracht door enkel het inkleuren van een stemvakje voor de lijst.

Lijst	Aantal keer dat er een stem op de lijsttrekker is uitgebracht door enkel het inkleuren van een stemvakje voor de lijst.
Lijst 1 [naam lijst]	
Lijst 2 [naam lijst]	

Lijst	Aantal keer dat er een stem op de lijsttrekker is uitgebracht door enkel het inkleuren van een stemvakje voor de lijst.
Lijst 3 [naam lijst]	
Lijst 4 [naam lijst]	
Lijst 5 [naam lijst]	
Lijst 6 [naam lijst]	
Etc...	

Model voor de bijlage bij model Na 31-2 van de Kiesregeling voor een experiment met een nieuw stembiljet: Proces-verbaal van een gemeentelijk stembureau / stembureau voor het openbaar lichaam (centrale stemopneming)

Bijlage voor een experiment met een nieuw stembiljet bij model Na 31-2: Uitkomst per stembureau

Deze bijlage wordt ingevuld door het gemeentelijk stembureau waar een experiment met een nieuw stembiljet plaatsvindt.

In deze bijlage wordt door het gemeentelijk stembureau per stembureau verslag gedaan van twee onderwerpen:

1. De reden waarom het stembureau een stembiljet ongeldig heeft verklaard.
2. Het aantal keer dat een kiezer enkel het stemvakje voor de partij, maar niet voor een kandidaat heeft aangekruist.

De gegevens uit deze bijlage worden gebruikt ten behoeve van de evaluatie van het experiment met een nieuw stembiljet.

Deze bijlage wordt niet ingevoerd in de ondersteunende software verkiezingen, maar maakt wel onderdeel uit van het proces-verbaal. De bijlage wordt dus als onderdeel van het proces-verbaal gepubliceerd.

1. Redenen voor ongeldigheid

Als het stembureau heeft geconstateerd dat een of meer stembiljetten ongeldig zijn, vult u hieronder in wat de reden is dat de stembiljetten ongeldig zijn verklaard. Deze redenen neemt u over van het proces-verbaal N 10-2.

Aantal keer dat een kiezer een stemvakje voor meer dan 1 partij heeft ingekleurd.	
Aantal keer dat een kiezer een stemvakje voor meer dan 1 kandidaat heeft ingekleurd.	
Aantal keer dat alleen een stemvakje voor een kandidaatnummer is ingekleurd.	
Aantal keer dat een kiezer een hoger kandidaatnummer heeft ingekleurd dan het aantal kandidaten dat de partij heeft.	
Aantal keer dat geen stemvakje is ingekleurd, maar op een andere wijze is geselecteerd.	
Aantal keer dat een stemvakje met een andere kleur dan rood is ingekleurd.	
Aantal keer dat geen stemvakje is ingekleurd, maar er is getekend of geschreven op het stembiljet.	
Aantal keer dat de identiteit van de kiezer mogelijk te achterhalen is door informatie op het stembiljet.	
Aantal keer dat een stembiljet is gebruikt van een andere verkiezing.	
Aantal keer dat een stembiljet is gebruikt van dezelfde verkiezing die niet onder het experiment valt.	
Aantal keer dat er een andere verklaring voor ongeldigheid is. <i>Vermeld hieronder de andere verklaringen en het aantal keer dat deze situaties zich hebben voorgedaan)</i>	
Totaal aantal ongeldige stembiljetten (Tel de verklaringen op en noteer hier het totaal aantal ongeldige stembiljetten)	

2. Aantal keer dat een kiezer zijn stem heeft uitgebracht door enkel het stemvakje voor een partij aan te kruisen

In deze tabel wordt het aantal keer dat een stem op de lijsttrekker is uitgebracht door enkel het inkleuren van een stemvakje voor de lijst.

Lijst	Aantal keer dat er een stem op de lijsttrekker is uitgebracht door enkel het inkleuren van een stemvakje voor de lijst.
Lijst 1 [naam lijst]	
Lijst 2 [naam lijst]	

Lijst	Aantal keer dat er een stem op de lijsttrekker is uitgebracht door enkel het inkleuren van een stemvakje voor de lijst.
Lijst 3 [naam lijst]	
Lijst 4 [naam lijst]	
Lijst 5 [naam lijst]	
Lijst 6 [naam lijst]	
Etc...	

Model 17. Verzoek tot registratie van een logo

Model 17 Verzoek tot registratie van een logo

Model 17

Verzoek tot registratie van een logo

Met dit formulier verzoekt u uw logo te registreren voor een verkiezing waarbij wordt geëxperimenteerd met een nieuw stembiljet.

1. Verkiezing

Het gaat om de registratie ten behoeve van de verkiezing van:

- ☐ de Tweede Kamer der Staten-Generaal
- ☐ de Eerste Kamer der Staten-Generaal
- ☐ de provinciale staten van _____
- ☐ het algemeen bestuur van het waterschap _____
- ☐ de gemeenteraad van _____
- ☐ de eilandsraad van het openbaar lichaam ☐ Bonaire ☐ Saba ☐ Sint Eustatius
- ☐ het kiescollege van het openbaar lichaam ☐ Bonaire ☐ Saba ☐ Sint Eustatius
- ☐ het Europees Parlement

2. Algemene gegevens

Statutaire naam van de politieke groepering _____

Gevestigd in _____

Adres _____

Telefoonnummer _____

E-mailadres (*niet verplicht*) _____

3. Aanwijzing gemachtigde

Hier wijst u de persoon aan die namens de politieke groepering de voorgeschreven handelingen in het kader van de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten mag verrichten.

Naam _____

Adres _____

Postcode _____

Plaats _____

Model 17 Verzoek tot registratie van een logo

4. Aanwijzing plaatsvervangend gemachtigde

Naam _____

Adres _____

Postcode _____

Plaats _____

5. Logo van de politieke groepering

Registreer een logo voor deze verkiezing. Het logo wordt dan samen met de aanduiding afgebeeld op het stembiljet bij een experiment op grond van de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten.

Let op: lever samen met dit formulier ook het logo digitaal aan bij het centraal stembureau. Gebruik daarvoor de JPEG-bestandsextensie en zorg voor een resolutie van 300 dpi ('dots per inch'). U kunt het logo in kleur of in grijsinten aanleveren. U levert het logo aan met

- een breedte van minimaal 220 pixels en maximaal 443 pixels en
- een hoogte van maximaal 112 pixels.

De genoemde groepering verzoekt naast de aanduiding ook het volgende logo in het register op te nemen:

6. Ondertekening bevoegde bestuurders

Plaats _____

Datum []-[]-[]-[]-[]-[] (dd-mm-jjjj)

	Naam	Functie	Handtekening
1.			
2.			
3.			
4.			

TOELICHTING

I. Algemeen deel

1. Inhoud van de regeling

Op basis van de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten is het mogelijk om bij een verkiezing te experimenteren met een nieuw model voor het stembiljet. De uitwerking van de inrichting van deze experimenten staat in het Tijdelijke experimentenbesluit nieuwe stembiljetten. Daarin zijn grondslagen opgenomen om bij ministeriële regeling nadere regels te stellen voor de inrichting van het stemlokaal en om een aantal van de Kiesregeling afwijkende modellen vast te stellen. Dat gebeurt middels deze Tijdelijke experimentenregeling nieuwe stembiljetten.

De regeling treedt in werking op 1 april 2024, zodat de eerste experimenten kunnen worden uitgevoerd bij de verkiezing van de voor Nederland te kiezen leden van het Europees parlement. De stemming voor die verkiezing vindt plaats op donderdag 6 juni 2024.

Modellen

In deze regeling is een model voor het stembiljet (model 3) en het bijbehorende overzicht van kandidaten (model 5-1) vastgesteld. Met deze modellen wordt verdere invulling gegeven aan de manier waarop het stembiljet en het overzicht van kandidaten moet worden vormgegeven. De achtergrond van de ontwikkeling van de vormgeving van het stembiljet en het bijbehorende overzicht van kandidaten is te vinden in de memorie van toelichting bij de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten² en de nota van toelichting bij het Tijdelijke experimentenbesluit nieuwe stembiljetten.³

Het stembureau oordeelt over de geldigheid van elke uitgebrachte stem. Dit is geregeld in artikel N 8, eerste lid, van de Kieswet. Voor het reguliere verkiezingsproces is in artikel N 7, tweede en derde lid, van de Kieswet vastgelegd wanneer een stem ongeldig is. Op grond van artikel N 6, tweede lid, onder b, van de Kieswet houdt het stembureau bij hoeveel stemmen het ongeldig verklaart. Maar de reden van ongeldigverklaring wordt normaliter niet opgenomen in het proces-verbaal. Bij experimenten op basis van de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten is dit anders. Bij experimenten met een nieuw model stembiljet wordt de geldigheid van een uitgebrachte stem door het stembureau bepaald op basis van artikel 9 van het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten. Daarnaast is in artikel 10 van het Tijdelijk experimentenbesluit geregeld dat het stembureau in zijn proces-verbaal moet bijhouden waarom het een stembiljet ongeldig verklaart. Daarom wordt in deze regeling een bijlage bij het proces-verbaal van het stembureau vastgesteld (bijlage bij model N 10-1 en N 10-2), waarop de reden voor ongeldigheid van de ongeldige stemmen wordt genoteerd. Dit is nodig omdat het aantal ongeldige stemmen en de redenen van ongeldigheid deel uitmaken van de evaluatiecriteria. Het opnemen van de redenen voor ongeldigheid in een bijlage bij het proces-verbaal is de aangewezen methode om de redenen inzichtelijk te maken. In de consultatieversie van deze regeling was voorzien dat voor experimenten met een nieuw stembiljet separate modellen voor de processen-verbaal worden vastgesteld. De Kiesraad, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (hierna: VNG) en de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken (hierna: NVVB) zijn in hun adviezen kritisch over het vaststellen van modellen die – op de bijlage na – gelijk zijn aan de bestaande modellen. Het is niet mogelijk om de ondersteunende software verkiezingen (hierna: OSV) vóór de eerste experimenten bij de Europees Parlementsverkiezing in 2024 aan te passen om eventuele nieuwe modellen daarin te verwerken.

Naar aanleiding van deze adviezen is besloten af te zien van het vaststellen van nieuwe modellen van de processen-verbaal, maar enkel te voorzien in bijlages waarop de gegevens over de ongeldige stemmen worden genoteerd. Door die gegevens in een bijlage bij het proces-verbaal te noteren, hoeven ze niet in OSV te worden ingevoerd en hoeft hierover geen verwarring te ontstaan bij de personen die de gegevens uit de processen-verbaal in OSV invoeren. Het wordt ook mogelijk om in een bijlage bij het corrigendum bij het proces-verbaal van een stembureau (model 11) de redenen voor ongeldigheid te corrigeren. Hierdoor kan er bij het aanbrengen van een correctie later geen onduidelijkheid ontstaan over het precieze aantal ongeldige stemmen en de redenen daarvoor. De aantallen per stembureau worden vervolgens opgeteld door het gemeentelijk stembureau en vermeld in een bijlage bij het proces-verbaal (model 13-1 of model 13-2). Aanvullend wordt in de bijlagen op advies van de Kiesraad ook bijgehouden hoe vaak de kiezer per partij enkel een stemvakje voor de partij en niet voor de kandidaat invult, omdat ook dat relevante informatie is voor de evaluatie.

² Kamerstukken II 2019/20, 35 455, nr. 3.

³ Staatsblad 2023, nr. 384.

De in de bijlage bij het proces-verbaal genoteerde gegevens worden zoals gezegd niet ingevoerd in OSV. De elektronische bestanden die met OSV worden gegenereerd zullen deze gegevens dus niet bevatten. De bijlagen worden echter ingevolge artikel Na 33, eerste lid, van de Kieswet, online gepubliceerd. Daarmee worden de gegevens over de ongeldige stemmen, alsmede het aantal keer dat het is voorgekomen dat op een stembiljet alleen het stemvakje voor een partij is ingekleurd, openbaar gemaakt en daarmee voor iedereen te raadplegen.

De gegevens over de ongeldige stemmen worden niet opgenomen op de processen-verbaal van het hoofdstembureau en centraal stembureau, omdat deze gegevens geen rol spelen bij de uitslagvaststelling van de verkiezing. Daarnaast bestaan er slechts gegevens over de redenen van ongeldigheid van de uitgebrachte stemmen in gemeenten die deelnemen aan het experiment met een nieuw stembiljet. In de gemeenten waar niet wordt geëxperimenteerd, wordt immers niet bijgehouden om welke reden een stem ongeldig wordt verklaard. In de meeste gevallen zijn de processen-verbaal van het hoofdstembureau en het centraal stembureau gebaseerd op resultaten van de stemopneming in zowel gemeenten waar met het reguliere stembiljet is gestemd als gemeenten waar een experiment met het nieuwe stembiljet is gehouden. Het enkel optellen van de redenen van ongeldigheid van gemeenten die deelnemen aan een experiment met een nieuw stembiljet zou dus een irrelevant gegeven en een vertekend beeld geven. In een van de reacties op de internetconsultatie wordt opgemerkt dat met de in de bijlagen bij het proces-verbaal opgenomen opsomming van de redenen van ongeldigheid niet is voorzien in de situatie dat een kiezer in een experimenteergemeente probeert te stemmen met een regulier stembiljet. De modellen zijn hierop aangepast.

Op het nieuwe stembiljet kunnen logo's van politieke partijen worden afgebeeld. Voor landelijke politieke partijen bestaat al langer de mogelijkheid om hun logo te laten registreren met het oog op Tweede Kamerverkiezingen en Europees Parlementsverkiezingen. Dat kon eerst op basis van de Tijdelijke experimentenwet stembiljetten en centrale stemopneming en sinds 1 oktober 2022 op basis van artikel G 1a van de Kieswet. Op dit moment worden de logo's alleen gebruikt op het stembiljet voor kiezers buiten Nederland, maar als er experimenten plaatsvinden op basis van de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten kunnen die logo's ook daarvoor worden gebruikt. Ook als het een decentrale verkiezing betreft. Op grond van artikel 10 van de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten hebben de logo's immers doorwerking, net als de geregistreerde aanduidingen. Voor decentrale politieke partijen geldt dat als een gemeente is aangewezen als een gemeente waar een experiment wordt gehouden bij een decentrale verkiezing, zij met model 17 een verzoek moeten doen bij het centraal stembureau om een logo te registreren, op grond van artikel 8 van de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten. Dat logo wordt naast de aanduiding op het stembiljet vermeld.

Voorts bevat deze regeling ook een voor de experimenten geschikt model van de kiezershandleiding die in het stemhokje hangt. In dit model 5-2 zijn de afbeeldingen in overeenstemming gebracht met de vormgeving van het nieuwe stembiljet. Ook is een uitleg toegevoegd over de wijze waarop een geldige stem kan worden uitgebracht op dit stembiljet. De VNG en NVVB vragen in het advies waarom het overzicht van kandidaten in grote letters gevraagd moet worden aan het stembureau, aangezien deze op een voor de kiezer goed toegankelijke plaats moet liggen. In elk stemhokje ligt een regulier overzicht van kandidaten. Aanvullend heeft het stembureau een overzicht van kandidaten met extra grote letters beschikbaar op de tafel van het stembureau. De kiezer kan deze aan het stembureau vragen als het overzicht van kandidaten in het stemhokje voor hem of haar niet goed leesbaar is.

Nadere regels inrichting stemlokaal

In aanvulling op de in artikel J 5 van het Kiesbesluit opgenomen eisen ten aanzien van het stemhokje, is in artikel 5, eerste lid, van het Tijdelijke experimentenbesluit nieuwe stembiljetten geregeld dat zich in ieder stemhokje een overzicht van kandidaten bevindt. In de onderhavige regeling wordt geregeld op welke plek in het stemhokje het overzicht zich exact bevindt. Het overzicht van kandidaten wordt bevestigd op de lessenaar van het stemhokje. De vouwlijn van het overzicht van kandidaten ligt tegen de achterkant van het stemhokje. Op die wijze moet de kiezer tijdens het bladeren zelf de bladzijden van het overzicht van kandidaten vasthouden en kan deze niet opgevouwen laten liggen. De pagina's zullen na het loslaten op die manier weer vanzelf terugvallen. Op die manier wordt voorkomen dat de volgende kiezer kan zien op welke partij de vorige kiezer heeft gestemd, waardoor alsnog het stemgeheim in het geding zou komen. Het overzicht van kandidaten wordt in het midden van de lessenaar bevestigd zodat aan beide zijden een ongeveer even grote ruimte overblijft voor het stembiljet. Daarmee heeft zowel de linkshandige als de rechtshandige kiezer genoeg ruimte om het stembiljet neer te leggen en in het overzicht van kandidaten te bladeren. De VNG en de NVVB alsmede Ieder(in) in gezamenlijkheid met Oogvereniging, Sien, KansPlus, LFB, Alzheimer Nederland, Stichting ABC en de Seniorencoalitie, bestaande uit ANBO, KBO-PCOB, Koepel Gepensioneerden, NOOM en SOMNL (hierna: Ieder(in) et al.) vragen in hun advies op welke wijze het overzicht van kandidaten wordt aangebracht op de lessenaar van het stemhokje. Bij de experimenten wordt het overzicht van kandidaten op de lessenaar aangebracht door middel van dubbelzijdig tape. In een van de reacties van

de internetconsultatie wordt gevraagd of getest is of deze werkwijze voor bepaalde kiezers tot problemen kan leiden. Parallel aan de afgelopen provinciale staten- en waterschapsverkiezingen is het overzicht van kandidaten getest. Het verslag van deze test is aan het parlement verzonden.⁴ Daaruit blijkt dat negen procent van de kiezers aan heeft gegeven dat de wijze waarop het overzicht van kandidaten was bevestigd in het stemhokje niet handig was. Deze kiezers hadden uiteenlopende redenen om dit antwoord te geven. Bij vernieuwingen in het verkiezingsproces moeten altijd verschillende zaken worden afgewogen, zoals het gebruiksgemak voor de kiezers, maar ook het stemgeheim. Op basis van die afweging is deze werkwijze gekozen. Dat neemt niet weg dat stembureauleden met enige regelmaat moeten controleren of de overzichten van kandidaten niet zijn beschreven of beschadigd. In de instructie aan de stembureauleden zullen hier voorschriften voor worden gemaakt en tijdens het experiment wordt gezien of deze afdoende zijn. Er worden ook mitigerende maatregelen genomen. Zo wordt een coating aangebracht op het overzicht van kandidaten die ervoor zorgt dat dat document minder goed te beschrijven is en ook minder makkelijk is te scheuren.

2. Consultatie

Over het ontwerp van deze regeling is advies gevraagd aan de Kiesraad, de VNG, de NVVB en het Adviescollege toetsing regeldruk (hierna: ATR). Daarnaast heeft er internetconsultatie plaatsgevonden. Dit heeft twee reacties opgeleverd. In deze paragraaf wordt op de verkregen adviezen en reacties ingegaan.

Kiesraad

De Kiesraad stelt blij te zijn met de concrete stap die nu wordt gezet met de Tijdelijke experimentenregeling nieuwe stembiljetten.

In de toelichting van de Tijdelijke experimenten wet nieuwe stembiljetten spreekt de regering het voornemen uit om op basis van dat wetsvoorstel te experimenteren met twee in de toelichting omschreven modellen stembiljetten.⁵ Omdat er bij nader inzien te veel haken en ogen zitten aan het eerste model, is besloten om in eerste instantie alleen te experimenteren met het tweede model stembiljet. De Kiesraad geeft in reactie aan dat zij ermee kan instemmen dat de keuze is gemaakt om te gaan experimenteren met model II. De Kiesraad beveelt aan om in de toelichting bij deze Tijdelijke experimentenregeling en in communicatie over de experimenten expliciet te noemen dat er niet geëxperimenteerd zal worden met model I, wanneer model II voldoet.

In het Tijdelijk experimentenbesluit heeft de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) gekozen voor het gebruik van model II. In het debat met de Eerste Kamer over de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten heeft de Minister van BZK aangegeven dat bij een succesvol verlopen eerste experiment met model II, er geen reden is om daarna door te gaan met model I. Het is goed om in de communicatie dat ook kenbaar te blijven maken. Wel moet in de brede communicatie worden afgewogen welke informatie voor kiezers nodig is om een stem uit te brengen. Het breed informeren van kiezers over het andere model stembiljet zou ook tot verwarring kunnen leiden. Dat element wordt betrokken bij de afweging wanneer hierover wordt gecommuniceerd.

De Kiesraad wijst in het advies voorts op de bepaling in het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten dat op het moment dat een kiezer enkel een stemvakje voor een partij inkleurt, de stem wordt toegewezen aan de lijsttrekker van die partij. De Kiesraad meent dat met die regeling sluipenderwijs een partijstemsysteem wordt ingevoerd in het Nederlandse systeem. Daarnaast zou juist in een experiment kunnen worden onderzocht of er sprake is van veel extra ongeldige stemmen doordat kiezers alleen een lijst kiezen. De Kiesraad adviseert daarom om de gemaakte keuze nadrukkelijk te betrekken bij de evaluatie van het experiment en om met het oog daarop bij de stemopneming expliciet bij te houden hoe vaak kiezers alleen een lijst kiezen, en dit te registreren in een bijlage bij het proces-verbaal. De mogelijkheid van het toerekenen van een stem aan de lijsttrekker, wanneer enkel een stemvakje voor de partij is ingekleurd, is op uitdrukkelijk verzoek van de Eerste Kamer opgenomen in artikel 9 van het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten. Het advies van de Kiesraad om dit punt nadrukkelijk bij de evaluatie te betrekken is meegenomen in de evaluatiebepaling van dat besluit. In artikel 18, tweede lid, onderdeel b, van dat besluit is het evaluatiecriterium opgenomen dat wordt onderzocht op welke wijze de kiezer zijn stemvoorkeur tot uitdrukking brengt. Het advies van de Kiesraad om bij te houden hoe vaak kiezers alleen een stemvakje voor een partij inkleuren wordt daarom overgenomen. In de bijlage bij het proces-verbaal waarin de redenen voor ongeldigheid

⁴ Kamerstukken II 2023/24, 35 165, nr. 61, bijlage 'Verslag Test gebruik en constructie: overzicht van kandidaten in het stemhokje ('kalender') en in het stemlokaal ('poster')'.

⁵ Kamerstukken II 2019/20, 35 455, nr. 3.

worden genoteerd, is een tabel voor de registratie van stemmen op slechts een partij in plaats van op een partij en een kandidaat opgenomen.

De Kiesraad stelt voor om aan de tabel met redenen voor ongeldigheid twee zaken toe te voegen:

- een gelegenheid om overige redenen te noteren, met daaronder een blanco ruimte om deze toe te lichten; en
- gelegenheid voor het optellen van de verschillende typen ongeldige stemmen.

Beide adviezen zijn overgenomen en verwerkt in de bijlage bij de processen-verbaal.

In het advies geeft de Kiesraad voorts aan graag betrokken te worden bij de (tussentijdse) resultaten van de evaluatie. Tevens zal de Kiesraad ook haar eigen ervaringen als centraal stembureau en de waarnemingen van de impact voor de gehele keten delen met het Ministerie van BZK. De evaluatie van het experiment is een verantwoordelijkheid van de Minister van BZK. Om die evaluatie zo goed mogelijk te kunnen doen zijn de inzichten van de Kiesraad en de gemeenten van groot belang. Daarom is de Minister van BZK content met het voornemen van de Kiesraad om het experiment te volgen en de opgedane inzichten te delen. Gezien de verschillende rollen van de Minister van BZK en de Kiesraad is het niet passend om gezamenlijk op te trekken in de evaluatie. Het moet immers mogelijk zijn voor de Kiesraad om vanuit de onafhankelijke positie te adviseren over het (verloop van het) experiment. Wel staat de Minister van BZK open voor de aandachtspunten die de Kiesraad mee wil geven over bijvoorbeeld de onderzoeken onder kiezers en is er bereidheid om nadere (inhoudelijke) duiding over de opzet van de evaluatie te delen.

Tevens meldt de Kiesraad geïnteresseerd te zijn in de resultaten van de maatschappelijke kosten-batenanalyse van elektronisch tellen, die het Ministerie van BZK uitvoert. De Kiesraad spreekt de hoop uit dat snel duidelijkheid ontstaat over de mogelijkheden van elektronisch tellen, en biedt aan om met het ministerie mee te denken over de voorwaarden waaronder hiermee geëxperimenteerd kan worden. Daarbij vraagt de Kiesraad zich af welke invloed de keuze voor het papierformaat A3 in plaats van A4 hierop heeft. Het Ministerie van BZK heeft ten tijde van de consultatie de Kiesraad en de NVVB betrokken bij de uitvoering van een maatschappelijke kosten-baten analyse. Eerdere rapporten en onderzoeken over het elektronisch tellen van stembiljetten zijn hiervoor het startpunt. Hierbij wordt allereerst gekeken naar de vraag of alle randvoorwaarden die in deze rapporten worden gesteld nog gelden. Daarbij wordt ook gekeken naar het formaat van het papier. De ontwikkelingen op dit gebied gaan snel en de mogelijkheden van het tellen van grotere papierformaten dan A4 zijn gegroeid. Het streven is dat de resultaten van de maatschappelijke kosten-baten analyse voor de zomer van 2024 wordt afgerond. Aanvullend zal het Ministerie van BZK naar aanleiding van het advies van de Kiesraad gemeenten informeren over het elektronisch tellen zodra er verdere stappen worden genomen.

Naar aanleiding van de constatering van de Kiesraad dat op het model voor het stembiljet (model 3) ontbreekt dat een echtheidskenmerk is aangebracht, is alsnog toegevoegd aan de regeling dat op de achterkant van het een echtheidskenmerk is aangebracht. Dit echtheidskenmerk wordt voor elke verkiezing vernieuwd en door de Minister van BZK beschikbaar gesteld aan de leveranciers van het drukwerk voor gemeenten. Het echtheidskenmerk bevat afwijkingen in het patroon die het stembureau kan controleren op het moment dat er twijfel is over de echtheid van het stembiljet. De gemeenten ontvangen hierover een instructie.

De Kiesraad wijst ook op de mogelijkheid dat er een blanco lijst op het stembiljet komt te staan. Behalve het lijstnummer zal er in de betreffende regel dus alleen een 'figuurtje' met het aantal kandidaten staan. De Kiesraad vraagt zich af of een blanco lijst in het overzicht van kandidaten op deze wijze voldoende herkenbaar zal zijn of dat een toelichting wenselijk is. Deze toelichting zou dan uitsluitend kunnen worden toegevoegd in het overzicht van kandidaten en niet boven de betreffende (blanco) lijst met kandidaten, omdat de toelichting anders eenzelfde status zou krijgen als een officiële geregistreerde aanduiding boven een kandidatenlijst. De Kiesraad geeft in overweging een dergelijke toelichting toe te voegen en adviseert om hieraan in elk geval in de evaluatie afzonderlijk aandacht te geven. Dit advies wordt niet overgenomen. Voor de herkenbaarheid van de lijst op het stembiljet voor de kiezer is het belangrijk dat deze consistent op dezelfde wijze wordt weergegeven. Daarmee wordt aangesloten bij de Kieswet. De begrijpelijkheid van het stembiljet en het overzicht van kandidaten vormt een onderdeel van de evaluatie van het experiment. Daar horen dergelijke vraagstukken ook bij. De omgang met blanco lijsten wordt overigens in de context van de versterking van de kandidaatstelselprocedure geadresseerd. Daarover wordt in het eerste kwartaal van 2024 een hoofdlijnennotitie naar de Tweede Kamer gestuurd.

In het advies vraagt de Kiesraad ook aandacht voor de vermelding van het aantal kandidaten door middel van een figuurtje met daarin een cijfermatige weergave van het aantal kandidaten. Daarbij wordt ook de tekst 'Kies geen hoger kandidaatnummer dan het aantal kandidaten van die partij' betrokken. De Kiesraad vraagt om bij de evaluatie te betrekken of dit figuurtje voldoende duidelijk is of dat de kiezer baat heeft bij een explicietere vermelding. Ten aanzien van de genoemde tekst vraagt de

Kiesraad deze te heroverwegen of nadrukkelijk te betrekken bij de evaluatie van het experiment. Bij de evaluatie wordt onderzocht of het figuurtje en de tekst duidelijk zijn. Dit zal gebeuren via kwalitatief onderzoek onder kiezers. Overigens is bij de test die parallel aan de provinciale staten- en waterschapsverkiezingen is gehouden met het nieuwe stembiljet ook het figuurtje op begrijpelijkheid getoetst. Daaruit bleek dat 80% van de kiezers goed kon uitleggen wat het figuurtje betekent.⁶

De Kiesraad wijst ook op de manier waarop partijen op het stembiljet en op het overzicht van kandidaten worden weergegeven. Op het stembiljet worden deze in twee kolommen verdeeld, terwijl op het overzicht van kandidaten dit ook in drie kolommen kan. De Kiesraad merkt op dat het vanuit het oogpunt van herkenbaarheid wellicht beter is om beide in twee kolommen weer te geven. De door de Kiesraad gesuggereerde optie is in een eerder stadium overwogen. Het formaat van het overzicht van kandidaten is om praktische redenen echter kleiner dan het formaat van het stembiljet. Er is daarom niet voldoende ruimte om de partijen op het voorblad van het overzicht van kandidaten in twee kolommen af te beelden zonder in te boeten op de leesbaarheid. Er is voor gekozen om de leesbaarheid hier de doorslag te laten geven.

Tot slot vraagt de Kiesraad in het advies hoe het overzicht van kandidaten dat de kiezer thuis ontvangt eruit komt te zien. Met het oog op de herkenbaarheid verdient het de aanbeveling dat deze er zoveel mogelijk uitziet zoals in het stemhokje, merkt de Kiesraad op. De Kiesraad pleit ook voor het toevoegen van een voorbeeld van het stembiljet. Hoewel het overzicht van kandidaten zo herkenbaar mogelijk voor de kiezer moet zijn, zijn er echter enkele beperkingen rond het drukken en bezorgen van deze overzichten. Daarom is gekozen voor het model voor het overzicht van kandidaten dat overeenkomt met het huidige model dat huis-aan-huis wordt bezorgd. Wel wordt de vormgeving aangepast, waarbij rekening is gehouden met ruimte voor uitleg over het nieuwe stembiljet en de opmaak van het overzicht van kandidaten zoals dat in het stemhokje ligt. Daarnaast zullen op het overzicht ook de logo's en het figuurtje met het aantal kandidaten op de lijst bij worden vermeld. Op die manier is het toch zoveel mogelijk herkenbaar voor kiezers.

VNG/NVVB

De VNG en NVVB schrijven in hun advies voorstander te zijn van het invoeren van een nieuw en kleiner stembiljet, omdat dat een verlichting van de uitvoeringslasten van het verkiezingsproces voor gemeenten betekent. Zij stellen echter het teleurstellend te vinden dat een mogelijk experiment met een tweede stembiljet en elektronisch tellen ontbreken in het ontwerp van deze regeling.

De grondslagen voor de in deze regeling opgenomen nadere regels en modellen zijn in het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten opgenomen. Deze grondslagen vormen het kader waarbinnen de experimenten plaats kunnen vinden. Het is niet mogelijk om in deze regeling nadere regels op te nemen ten aanzien van experimenten met het andere model stembiljet dan het model dat in de memorie van toelichting van de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten 'model I' wordt genoemd.⁷ Daarbij is het de bedoeling om bij het succesvol verloop van de experimenten met model II, niet alsnog door te gaan met de ontwikkeling van het andere model stembiljet. Bij de evaluatie van het eerste experiment wordt hier op ingegaan.⁸ Ten behoeve van het zorgvuldig, doch zo snel mogelijk invoeren van een nieuw stembiljet is het doeltreffender om te experimenteren met slechts één model. Daarnaast is het niet mogelijk om in deze regeling regels voor het elektronisch tellen op te nemen. De Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten kent immers geen grondslag om het elektronisch tellen mogelijk te maken. Er is een wettelijke grondslag nodig om het experimenteren met het elektronisch tellen van stembiljetten mogelijk te maken. Een kleiner stembiljet is daarvoor randvoorwaardelijk. Het Ministerie van BZK wil voor de zomer van 2024 middels een maatschappelijke kosten-baten analyse de belangrijkste randvoorwaarden voor elektronisch tellen in kaart brengen. Zodat na een positieve evaluatie van het experiment met de nieuwe stembiljetten ook hier snel voortgang in gemaakt kan worden.

Voorts vragen de VNG en NVVB aandacht voor het eerder en sneller opschalen van het experiment. Er moet, in de ogen van de VNG en NVVB, alles op alles worden gezet om de benodigde tijd voor experimenten te verkorten zonder daarbij de benodigde zorgvuldigheid uit het oog te verliezen. Zij vinden dat de horizon voor het landelijk invoeren van het nieuwe stembiljet en elektronisch tellen dichterbij moet komen dan pas na 2030. Het is belangrijk dat de invoering van een nieuw stembiljet op een zorgvuldige manier gebeurt. Om het eerste experiment goed te kunnen uitvoeren en evalueren wordt daarom in eerste instantie in vijf gemeenten geëxperimenteerd. Op basis van de evaluatie van

⁶ Kamerstukken II 2023/24, 35 165, nr. 61, bijlage 'Test gebruik en constructie Overzicht van kandidaten in het stemhokje ('kalender') en in het stemlokaal ('poster'), p. 28.

⁷ Kamerstukken II 2019/20, 35 455, nr. 3.

⁸ Handelingen I 2021/22, nr. 29, item 10, p. 10-11.

dat eerste experiment kan worden bekeken op welke wijze het experiment kan worden doorgezet. Daarbij wordt gehecht aan het betrekken van de Kiesraad en de VNG/NVVB. De Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten loopt weliswaar tot en met 2032, maar er kan eerder besloten worden tot landelijke invoering van een nieuw stembiljet.

De VNG en NVVB merken op dat het onlogisch is dat op het stembiljet de nummers van de lijsten van boven naar beneden lopen en de nummers van de kandidaten van links naar rechts. Bij de vormgeving van het stembiljet is hier echter bewust voor gekozen. Reden daarvoor is dat op die manier getracht wordt te voorkomen dat een kiezer gedachteloos tweemaal automatisch hetzelfde nummer aankruist. Het helpt dus bij de toegankelijkheid van het stembiljet door de kiezer. Dit is getest onder verschillende doelgroepen. Daarnaast vragen de VNG en NVVB of het niet duidelijker is dat in het overzicht van kandidaten (model 5-1) op elke pagina het logo van de partij wordt afgedrukt en niet enkel op de voorpagina. Het is nadrukkelijk de bedoeling dat dat inderdaad gebeurt. In het betreffende model is daarom expliciet genoemd dat aan de rechterkant onderaan het logo wordt opgenomen.

De VNG en NVVB vragen waarom de redenen voor ongeldigheid ook op de bijlage van het proces-verbaal van het gemeentelijk stembureau moeten worden vermeld en of dat betekent dat het gemeentelijk stembureau altijd de ongeldigheid van de stembiljetten nogmaals moet beoordelen. Of het gemeentelijk stembureau de ongeldige stemmen nogmaals beoordeelt, hangt af van de vraag of een gemeente gekozen heeft voor decentrale stemopneming of centrale stemopneming. In het geval van centrale stemopneming kijkt het gemeentelijk stembureau de stemmen die door het stembureau als ongeldig zijn aangemerkt. In het geval van decentrale stemopneming kijkt het gemeentelijk stembureau alleen naar de ongeldige stemmen wanneer het stembureau op een telverschil is uitgekomen. Aanvullend worden de totalen ongeldige stemmen door het gemeentelijk stembureau opgeteld wat een totaaloverzicht van de gemeente geeft. Dat is behulpzaam in het kader van de evaluatie van het experiment.

In de consultatieversie van de regeling was de verwijzing naar de grondslagen uit het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten niet juist. Naar aanleiding van het advies van de VNG/NVVB is dit aangepast.

leder(in) et al.

In de gezamenlijke consultatiereactie geven leder(in) et al vier aandachtspunten mee. Ten eerste merken zij op dat het stembiljet voorzien moet zijn van pictogrammen met de logo's van politieke partijen en lijstnummers. Het stembiljet waarmee voor het eerst wordt geëxperimenteerd heeft ruimte voor het vermelden van logo's. Dit aandachtspunt wordt in het huidige voorstel ondervangen.

Daarnaast brengen leder(in) et al. het punt naar voren dat het bij invoering van het nieuwe stembiljet op alle stembureaus mogelijk moet zijn om met een visuele beperking zelfstandig een stem uit te brengen. Ook vinden leder(in) et al. dat het na invoering van het nieuwe stembiljet voor mensen met een verstandelijke beperking of bijvoorbeeld lage taalvaardigheid mogelijk moet zijn om zelfstandig een stem uit te brengen. De mogelijkheid om vooraf te oefenen moet daarvan onderdeel zijn. De Minister van BZK onderschrijft het uitgangspunt dat de verkiezing voor iedereen zo toegankelijk mogelijk moet zijn. De gemeenten waarin wordt geëxperimenteerd zullen voorafgaand aan de verkiezing alle doelgroepen binnen de gemeente zo goed als mogelijk voorlichten over het nieuwe stembiljet. Het is daarbij ook mogelijk om vooraf te oefenen met het nieuwe stembiljet. Er komt een digitale oefenvoorziening, maar er is ook papieren oefenmateriaal ontwikkeld dat op bepaalde plaatsen in de gemeente aan kiesgerechtigden wordt aangeboden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan openbare bibliotheken en in het stemlokaal op de dag van de verkiezing. Bij het nieuwe stembiljet komt in elk stemlokaal een overzicht van kandidaten met extra grote letters beschikbaar voor slechtzienden. Het is echter niet mogelijk om in alle stembureaus te faciliteren dat er een mal voor blinde en slechtziende kiezers beschikbaar is. Voor het experiment is voorzien in één mal per gemeente. Vooraf wordt duidelijk gecommuniceerd in welk stemlokaal deze mal te vinden is.

Het laatste aandachtspunt van leder(in) et al. is dat er bij het ontwerp, testen en gebruik van het stembiljet ervaringsdeskundigen worden betrokken bij het gebruik en de evaluatie.

In aanloop naar het eerste experiment zijn er veel verschillende testen met het nieuwe stembiljet geweest. Daar zijn ook verschillende groepen ervaringsdeskundigen bij betrokken geweest. Bij een experiment met een nieuw stembiljet worden deze doelgroepen niet expliciet betrokken in de evaluatie.

In het advies vragen leder(in) et al. naar een aantal situaties ten aanzien van de geldigheid van een uitgebrachte stem. De regels hiervoor zijn opgenomen in het Tijdelijk experimentenbesluit nieuwe stembiljetten. Voor de uitgebreidere toelichting wordt verwezen naar de toelichting bij het Tijdelijke experimentenbesluit.

Ieder(in) et al. stellen een aantal vragen inzake het overzicht van kandidaten. In reactie daarop wordt hierbij aangegeven dat er in elk stembokje een overzicht van kandidaten bevestigd is, deze is beschikbaar voor de kiezer. Mocht een kiezer deze niet kunnen lezen, is er ook een overzicht van kandidaten met grote letters beschikbaar op de tafel van het stembureau. Het is voor mensen met een fysieke beperking mogelijk om hulp te krijgen in het stembokje als zij niet overweg kunnen met het overzicht van kandidaten.

Ieder(in) et al. vragen voorts waarom er in minder gemeenten wordt geëxperimenteerd dan bij het experiment met hulp in het stembokje. Elk experiment is anders en vraagt om een afweging van het aantal gemeenten dat deelneemt aan een eerste experiment. De impact van een experiment met het nieuwe stembiljet wordt groter ingeschat omdat het betrekking heeft op alle kiezers. Het experiment met het nieuwe stembiljet vraagt om een andere benaderingswijze van de communicatie en de organisatie van de betreffende verkiezing in de experimenteelgemeenten. Daarom is er voor gekozen om met een beperkt aantal gemeenten het experiment aan te vangen. Dat zullen er bij het eerste experiment vijf zijn.

Adviescollege toetsing regeldruk

Het Adviescollege toetsing regeldruk (ATR) heeft het dossier niet geselecteerd voor een formeel advies, omdat het naar verwachting geen omvangrijke gevolgen voor de regeldruk heeft.

Internetconsultatie

Een van de reacties gaat in op het dwingende voorschrift in het model 3 (stembiljet) om altijd twee kolommen op het stembiljet te vermelden. In de reactie wordt gevraagd of het opdelen van de partijen in twee kolommen bij een klein aantal partijen ook nog nodig is en of er niet overwogen kan worden om de opdeling in twee kolommen pas bij bijvoorbeeld tien deelnemende partijen te laten gelden. Dit is overwogen bij de ontwikkeling van het stembiljet. Echter is het van belang dat het stembiljet altijd zoveel mogelijk dezelfde vormgeving heeft en daarmee ook voorspelbaar is voor de gebruiker. Dit speelt nog meer voor blinde en slechtziende kiezers die op deze manier altijd weten waar ze de partijen kunnen vinden. Met het oog op deze voorspelbaarheid wordt ervoor gekozen de partijen altijd over twee kolommen te spreiden.

In een reactie werd ook een aantal vragen gesteld over het gebruik en de maatvoering van het overzicht van kandidaten en waarborgen voor het voorkomen dit document beschreven wordt. Naar aanleiding van die opmerkingen is het algemeen deel van de toelichting en het model 5-1 aangevuld.

II Artikelsgewijs deel

Artikel 1

Artikel 1 is geïnspireerd op artikel 1 van de Kiesregeling. De modellen behorend bij de Tijdelijke experimentenregeling nieuwe stembiljetten zijn opgenomen in de bijlage bij deze regeling. In de Kiesregeling is in het opschrift van elk model een verwijzing terug te vinden naar het artikel in de Kieswet waar het model op is gebaseerd. In deze regeling wordt dezelfde systematiek toegepast. Op deze manier zijn modellen eenvoudig te vinden. Met het tweede lid wordt erin voorzien dat bepaalde keuzemogelijkheden in de modellen worden beperkt tot datgene wat relevant is voor de doelgroep van het model, voor de specifieke verkiezing waarbij het model gebruikt wordt. Een voorbeeld is dat op model 3 (stembiljet) bovenaan wordt aangegeven voor welke verkiezing het model geldt. Het is niet nodig om alle andere verkiezingen waar het model eveneens voor kan worden gebruikt, erop te vermelden en weg te strepen. Verder zijn afwijkingen voor het digitaal gebruik van de modellen toegestaan. Het is dan bijvoorbeeld niet per se nodig om de informatieve teksten op het model te drukken. De informatieve teksten kunnen bij het digitaal invullen of bekijken van het model namelijk ook op een andere (meer geschikte) wijze worden overgebracht.

Artikel 2

Het overzicht van kandidaten wordt op de lessenaar bevestigd. Het ligt dus niet los. Ook een bevestiging aan een metalen koortje is onvoldoende, omdat het overzicht dan niet te allen tijde daadwerkelijk «op» de lessenaar ligt. In het tweede lid is verduidelijkt waar het overzicht van kandidaten op de lessenaar moet worden bevestigd. Het ligt gecentreerd aan de achterzijde van de lessenaar tegen de achterwand aan. Links en rechts van het overzicht van kandidaten moet ongeveer evenveel ruimte zijn op de lessenaar. De vouwlijn van het overzicht loopt evenwijdig aan de achterzijde van het stembokje. Bij het bladeren door het overzicht, beweegt een kiezer elke volgende pagina dus steeds richting de achterwand van het stembokje (en daarmee naar boven). Laat de kiezer de pagina los, dan zorgt de

zwaartekracht ervoor dat het overzicht van kandidaten dichtvalt. Op deze manier is het stemgeheim van de kiezer gewaarborgd.

Artikel 3

In het eerste lid is het moment van inwerkingtreding van deze regeling geregeld. Deze regeling treedt in werking op 1 april 2024. Dit is één van de vaste verandermomenten, genoemd in aanwijzing 4.17, derde lid, onder b, van de Aanwijzingen voor de Regelgeving. Inwerkingtreding op deze datum is noodzakelijk om de eerste experimenten te kunnen uitvoeren bij de verkiezing van de voor Nederland te kiezen leden van het Europees parlement. De stemming voor die verkiezing vindt plaats op donderdag 6 juni 2024. Net als het Tijdelijke experimentenbesluit nieuwe stembiljetten vervalt ook de onderhavige regeling op het moment dat de Tijdelijke experimentenwet nieuwe stembiljetten vervalt op 1 oktober 2032. Dit is geregeld in het tweede lid.

*De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
H.M. de Jonge*